

ZBIGNIEW

BRZEZINSKI

K ČEMU AMERIKU
ZAVAZUJE JEJÍ
GLOBÁLNÍ
PŘEVAHA

VELKÁ

SACHOVNICE

i Japonci] mohli přebudovat a integrovat své společnosti a hospodářství způsobem, který byl slučitelný s americkou hegemonií, ale současně jim ponechával prostor pro nalézání vlastních variant autonomních a polonezávislých politických systémů... Vývoj tohoto komplexního systému sloužil k ‚domestikaci‘ vztahů mezi významnými západními státy. Čas od času sice mezi nimi vyvstalo jisté napětí, ale důležité je, že každý konflikt se podařilo v rámci pevně ukotveného, stabilního a jasně formulovaného politického řádu zvládnout... Hrozba války tak spadla pod stůl.“*

V současnosti nemá bezprecedenční americká hegemonie žádného soupeře. Ale bude tomu tak i v nadcházejících letech?

* Z přednášky „Creating Liberal Order: The Origins and Persistence of the Postwar Western Settlement“, Pensylvánská univerzita, Filadelfie, listopad 1995.

EURASIJSKÁ ŠACHOVNICE

Pro Spojené státy má Eurasie klíčový geopolitický význam. Polovinu tisíciletí vévodily světovým záležitostem eurasijské mocnosti a národy, které spolu soupeřily o regionální nadvládu a usilovaly o globální moc. V současné době hraje v Eurasii prim neeurasijská mocnost – Spojené státy – a její globální prvenství přímo závisí na tom, jak dlouho a jak účinně si uchová výsadní postavení na eurasijském kontinentu.

Tento stav věcí je zřejmě dočasný. Jeho trvání i to, co bude následovat, je však životně důležité nejen pro samu Ameriku, ale v obecnějším smyslu i pro mezinárodní mír. Náhlý nástup první a jediné světové velmoci vytvořil situaci, v níž by stejně náhlý konec její nadvlády – ať už proto, že by se Spojené státy stáhly ze světových záležitostí nebo že by se neočekávaně objevil jejich úspěšný soupeř – přivodil značnou mezinárodní nestabilitu. Důsledkem by mohla být celosvětová anarchie. Harvardský politolog Samuel P. Huntington má pravdu, když bez obalu tvrdí: „Ve světě bez americké nadvlády by bylo víc násilí a anarchie a méně demokracie a hospodářského růstu než ve světě, v němž si Amerika při formování globálních záležitostí uchovává mnohem větší vliv než jakákoli jiná země. Trvalá mezinárodní

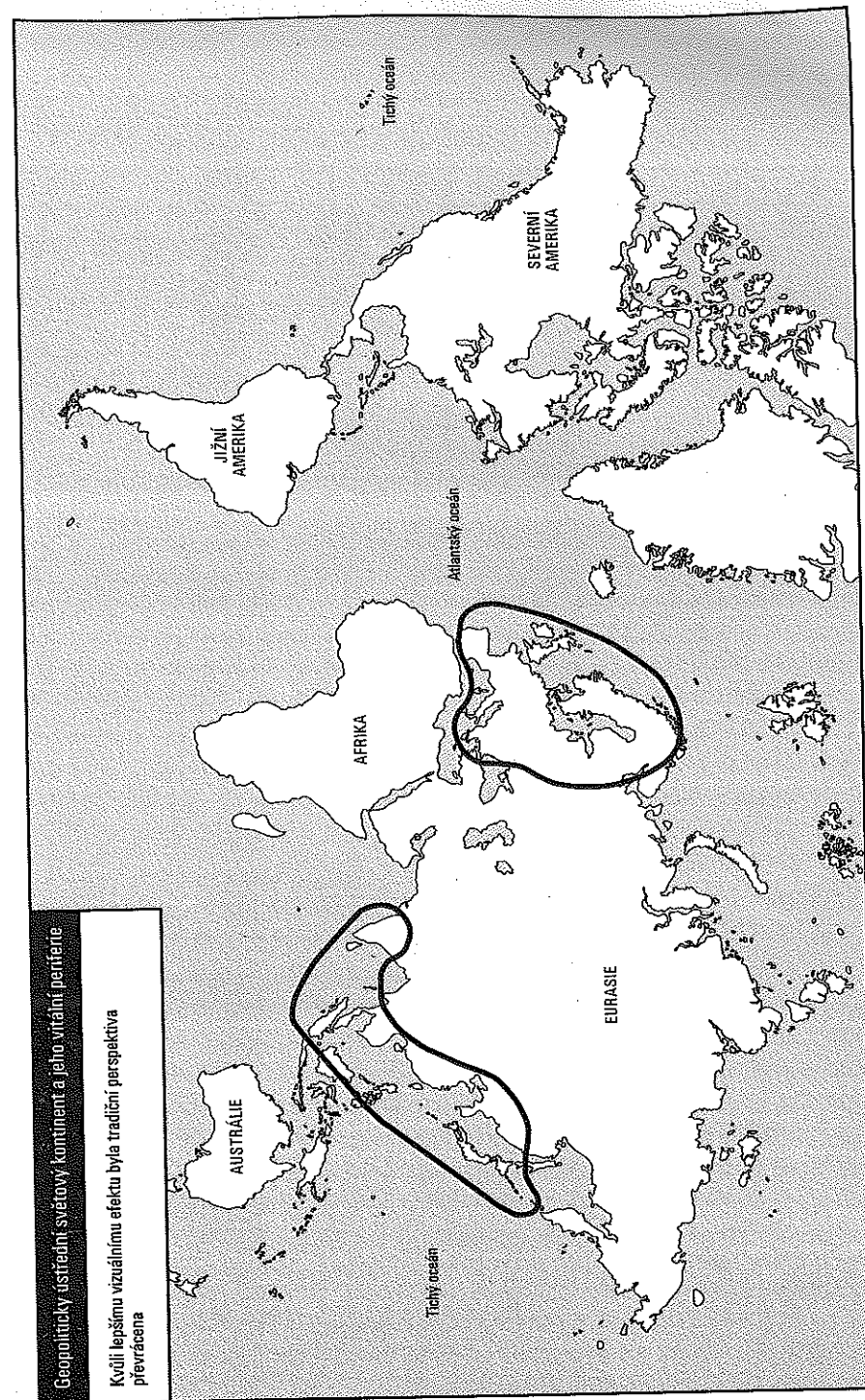
převaha Spojených států je základem blahobytu a bezpečnosti Američanů a budoucnosti, která světu zajistí svobodu, demokracii, otevřenou ekonomiku a mezinárodní řád.“*

V tomto kontextu má rozhodující význam, jak si Spojené státy „dokáží poradit“ s Eurasií. Eurasiie je na zeměkouli největší a v geopolitickém smyslu zcela ústřední světadííl. Mocnost, která ovládne Eurasiie, bude kontrolovat dvě ze tří nejvyspělejších a ekonomicky nejproduktivnějších oblastí světa. Navíc už pouhý pohled na mapu prozradí, že kontrola nad Eurasií s sebou téměř automaticky nese i podřízení Afriky a činí ze západní polokoule a Oceánie geopoliticky okrajové oblasti ústředního světového kontinentu (viz mapa na str. 39). V Eurasiie žije téměř 75 % světové populace a nachází se zde většina světového nerostného bohatství, a to jak využívaného, tak ještě ukrytého pod povrchem země. Eurasiie vytváří asi 60 % světového hrubého národního produktu a disponuje asi třemi čtvrtinami známých světových energetických zdrojů (viz tabulky 1-3, str. 40).

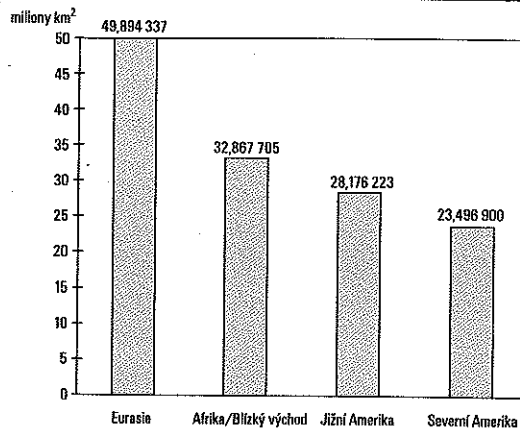
V Eurasiie také nalezneme většinu politicky asertivních a dynamických států světa. Zemí s nejsilnějším hospodářstvím, jež vydává nejvíc prostředků na zbrojení, jsou Spojené státy, a po nich následuje šest států z Eurasiie. S výjimkou jedné se všechny zjevně i skrytě nukleární mocnosti nacházejí v Eurasiie. Také dva nejlidnatější státy, činící si nároky na hegemonii v této oblasti a na celosvětový vliv, jsou eurasijské. V Eurasiie leží všechny státy, které mohou ekonomicky, politicky nebo v obou aspektech potenciálně ohrozit prvenství Spojených států. Vliv Eurasiie začíná zastiňovat vliv Ameriky. Naštěstí pro Ameriku je Eurasiie příliš velká, aby se dokázala politicky sjednotit.

Proto zůstává tento světadííl šachovnicí, na níž pokračuje zápas o světové prvenství. I když je možné geostrategii - strategicky řízené naplňování geopolitických zájmů - přirovnat k šachové partii, na eurasijské šachovnici, tvarem poněkud připomínající ovál, se neutkávají dva, ale několik hráčů, z nichž každý do hry vkládá potenciál různé velikosti. Klíčoví hráči jsou rozestaveni na západní, východní, střední a jižní části šachovnice. V nejzápadnější i nejvýchodnější části se nacházejí hustě obydlené oblasti, v nichž na poměrně malém prostoru vzniklo několik silných států. A právě o malý západní okraj Eurasiie

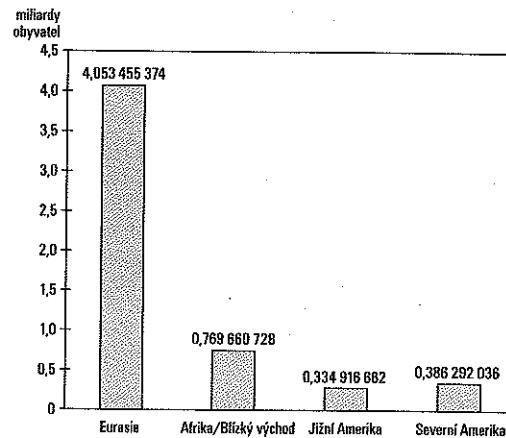
* Samuel P. Huntington. „Why International Primacy Matters“, *International Security*, jaro 1993, str. 83.

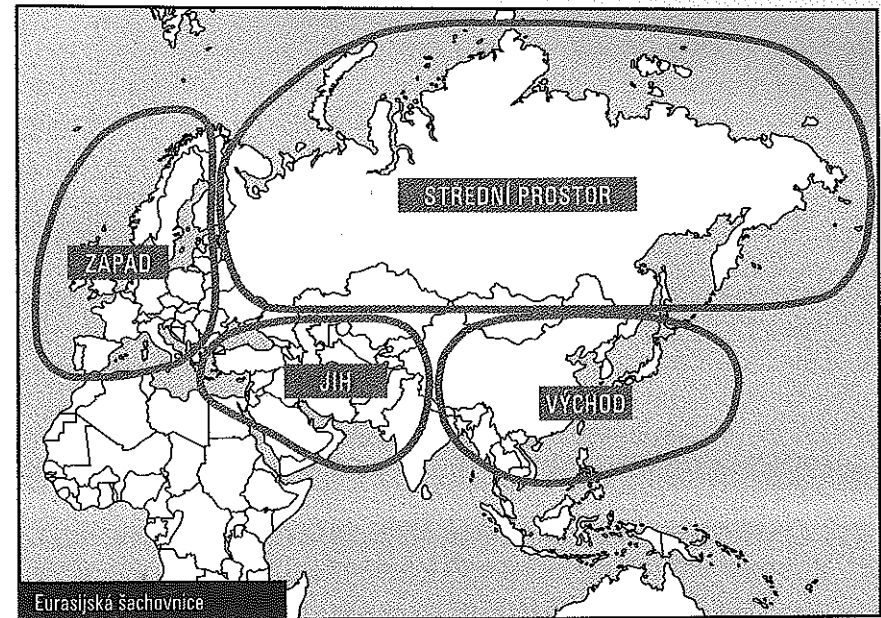
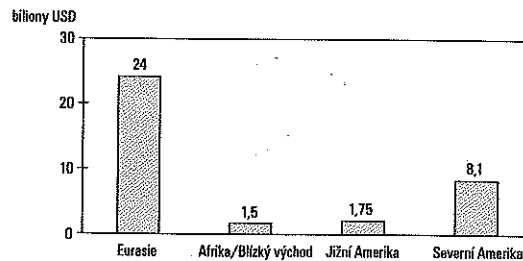
Kontinenty: rozloha

Kontinenty: populace

Kontinenty: HNP

se opírá americká moc. Pevnina na Dálném východě je sídlem stále sílicího a nezávislejšího hráče, který ovládá ohromné množství lidí, zatímco území jeho energického protivníka – omezené na několik blízkých ostrovů – a polovina malého dálnévýchodního poloostrova zajišťují výhodné postavení Spojeným státům.

Mezi západním a východním okrajem se rozkládá řídce osídlený, v současnosti politicky nestálý a organizačně fragmentovaný rozlehlý střední prostor, který v minulosti zaujímal mocný americký protivník – soupeř, jehož úsilí směřovalo k vytlačení Spojených států z Eurasie. Na jih od centrální eurasijské plošiny leží oblast v politickém smyslu anarchická, ale plná energie, s potenciálně velkým významem jak pro západní, tak východní eurasijské země, včetně nejjihnějšího, velmi lidnatého státu, který se uchází o regionální hegemonii.

Tato obrovská, podivně tvarovaná (eurasijská šachovnice, rozkládající se od Lisabonu po Vladivostok, představuje dějiště „hry“. Bude-li možné její střed postupně zapojovat do rozšiřující se sféry vlivu Západu (v níž dominují Spojené státy), nepodlehnu-li jižní oblasti nadvládě jediného hráče a nesjednotí-li se východ způsobem, který by vedl

k vytlačení Spojených států z jejich opěrných bodů, pak si Amerika nejspíše uchová svou převahu. Odmitne-li však střední prostor náležet do sféry západního vlivu, vznikne z něj samostatná průbojná entita, jež získá buď kontrolu nad jihem, nebo vytvoří alianci s hlavním východním hráčem. V tomto případě by v Eurasii došlo k dramatické redukci americké převahy. Něco podobného nastane i tehdy, pokud se dva hlavní východní hráči tak či onak spojí. A konečně, pokud by západní partneři zbavili Spojené státy jejich mimořádného postavení na západní polokouli, automaticky by to znamenalo vyřazení Ameriky z partie na eurasijské šachovnici, ovšem pravděpodobně i postupné podřízení nejzápadnější části kontinentu vzkríšenému hráči, který zaujímá střední prostor.

Americká globální hegemonie má nesporně velkou sféru působnosti, ale není příliš pevně ukotvena - podléhá jak vnitřním, tak vnějším omezením. Její součástí je uplatňování rozhodujícího vlivu, ale na rozdíl od dřívějších impérií se tak neděje přímo. Samotná rozloha a rozmanitost Eurasie, právě tak jako moc některých eurasijských států, zmenšuje hloubku amerického vlivu a míru americké kontroly nad během událostí. Tento „megakontinent“ je zkrátka příliš velký, příliš lidnatý, příliš kulturně různorodý a složený z příliš mnoha historicky ambiciózních a politicky energických států na to, aby se podvolil dokonce i hospodářsky nejúspěšnější a politicky nejvlivnější globální mocnosti. Za uvedených podmínek vzrůstá význam geostrategického umu a opatrného, selektivního a velmi rozvážného rozmístění amerických prostředků na velké eurasijské šachovnici.

Nelze pominout skutečnost, že Spojené státy jsou natolik demokratické, že se v zahraničí nemohou chovat autokraticky. To redukuje použití síly, zejména schopnost vykonávat vojenský nátlak. Opravdová, neelitářská demokracie dosud nikdy nezískala mezinárodní nadvládu. Takové snahy totiž nevyvolávají nadšení obyvatelstva, s výjimkou situací, které veřejnost vnímá jako náhlé ohrožení blahobytu a bezpečnosti země. Ekonomické odřikání (tj. výdaje na obranu) a lidské oběti (mrtví a ranění i mezi vojáky z povolání), bez nichž nelze mocenského postavení dosáhnout, se neslučují s demokratickými instinkty. Demokracie má k imperiální mobilizaci nepřátelský vztah.

Navíc většinu Američanů nový status jejich země jako jediné globální supervelmoci nenaplnuje žádným zvláštním uspokojením. Politický „triumfalismus“ spojený s americkým vítězstvím ve studené vál-

ce se většinou setkal s chladnou odezvou a byl vystaven i určitému posměchu ze strany liberálnější zaměřených komentátorů. Snad pouze dva rozdílné pohledy na důsledky historického úspěchu v soutěži s bývalým Sovětským svazem jsou pro Ameriku politicky významné: na jedné straně názor, že konec studené války ospravedlňuje významné omezení amerických závazků vůči světu bez ohledu na důsledky pro globální postavení Spojených států, na druhé straně představa, že nadešel čas pro skutečný mezinárodní multilateralismus, jemuž by Amerika měla obětovat něco ze své suverenity. Oba myšlenkové proudy mohou počítat s podporou angažovaných stoupců.

K dilematům, před nimiž Washington stojí, přistupují změny v charakteru samotné globální situace: možnost přímého použití síly je v současnosti mnohem limitovanější než v minulosti. Nukleární zbraně drasticky zredukovaly využitelnost války nejen jako nástroje politiky, ale dokonce i jako hrozby a vzrůstající vzájemná ekonomická závislost států způsobila, že politické využití hospodářského vydírání je méně účinné. A tak se klíčovými složkami úspěšného uplatnění geostrategické moci na eurasijské šachovnici staly manévrování, diplomacie, vytváření koalic, kooptace a velmi uvážlivé rozmísťování politického vlivu.

■ GEOPOLITIKA A GEOSTRATEGIE

Při uplatňování svého globálního prvenství nesmí Amerika ztrácet ze zřetele, že politická geografie je i nadále v mezinárodních záležitostech rozhodujícím hlediskem. Napoleon prý kdysi prohlásil, že znát zeměpisné podmínky určitého národa znamená znát jeho zahraniční politiku. Naše chápání významu politické geografie se však musí přizpůsobit novým mocenským poměrům.

Jádrem mezinárodních politických konfliktů bylo téměř vždy ovládnutí určitého území. Většinu krvavých válek éry nacionalismu vyvolala buď touha po sebeuspokojení toho či onoho národa pomocí zisku většího teritoria, nebo naopak ztráta „posvátného“ území, vnímaná jako národní pohroma. Není přehnané tvrzení, že právě teritoriální imperativ byl základním popudem pohánějícím agresivní chování národních států. Impéria se budovala také na základě pečlivého a uvážlivého podmanění a držení strategicky významných zeměpisných lokalit, jako například Gibraltaru, Suezského průplavu nebo Singapurů,

kteří sloužily jako klíčové opěrné body nebo svorníky systému imperiální kontroly.

Mezní projev spojení mezi nacionalismem a teritoriální držbou představovalo nacistické Německo a imperiální Japonsko. Snaha vybudovat „tisíciletou říši“ daleko přesahovala cíl pouhého sloučení veškeré německy mluvící populace do jednoho státu, ale zaměřila se také na splnění německého přání kontrolovat „obilnici“ Ukrajinu právě tak jako další slovanské země, jejichž obyvatelé měli imperiální nadvláde poskytnout levnou otrockou pracovní sílu. Podobně se Japonci upínali k myšlence, že přímé ovládnutí Mandžuska a později Nizozemské východní Indie, produkující ropu, má zásadní význam pro upevnění japonské moci a pro získání role světové mocnosti. Ve stejném duchu ruská národní velikost vlastně po staletí znamenala získávání dalších území – ještě na konci 20. století Rusko ospravedlňovalo svou úpornou snahu udržet si kontrolu nad tak neruským národem jako jsou Čečenci, jejichž území protíná nesmírně důležitý ropovod, tvrzením, že je to nezbytné pro postavení Ruska jako velmoci.

Národní státy tvoří i nadále základní stavební jednotky světového systému. I když úpadek velmocenského nacionalismu a slábnutí ideologie citový obsah globální politiky zredukovaly – zatímco jaderné zbraně přinesly výrazné omezení použití síly –, světové záležitosti stále ovládá soutěžení založené na teritoriální držbě, byť se formy této držby v současné době postupně civilizují. V tomto soutěžení je geografická poloha i nadále určující pro stanovení vnějších priorit národního státu a také velikost státního území zůstává jedním z hlavních kritérií postavení a moci.

Pro většinu národních států však otázka držby území ztrácí v poslední době na významu. Problematika území sice ještě do určité míry formuje zahraniční politiku některých států, ale spíše jako projev rozhořčení nad tím, že je „etnickým bratrům“ upíráno právo na sebeurčení a na spojení s „mateřskou zemí“ nebo jako pocit křivdy nad údajným špatným zacházením souseda s etnickými minoritami než jako snaha o zlepšení vlastního postavení pomocí územní expanze.

Vládnoucí elity si stále jasněji uvědomují, že mezinárodní postavení určitého státu nebo míru jeho mezinárodního vlivu zásadně určují jiné faktory než územní – mimo jiné také ekonomická vyspělost a její přenesení do technologických inovací, o čemž nejlépe svědčí příklad

Japonska. Nicméně zeměpisné umístění ještě i dnes spolurozhoduje o bezprostředních prioritách státu – čím větší je jeho vojenská, hospodářská a politická síla, tím větší je akční radius jeho životních geopolitických zájmů, vlivu a aktivity.

Přední světoví experti na geopolitiku až donedávna diskutovali o tom, zda má převaha na souši větší váhu než převaha na moři a která specifická oblast Eurasie je rozhodující pro získání kontroly nad celým kontinentem. Diskusi zahájil počátkem tohoto století Halford Mackinder, jeden z nejvýznamnějších politických geografů. Přišel s koncepcí eurasijské *pivotní oblasti* (o níž tvrdil, že do ní patří celá Sibiř a velká část Střední Asie) a později s koncepcí *Heartlandu*, jenž se rozkládal v centru východní Evropy, jako s důležitými odrazovými můstky pro nadvládu nad celým eurasijským kontinentem. Mackinderovo pojetí *Heartlandu* vyjadřuje jeho známý výrok:

„Kdo ovládá východní Evropu, ten vládne *Heartlandu*;
kdo ovládá *Heartland*, ten vládne *Světovému ostrovu* [tj. Eurasii a Africe];
kdo ovládá *Světový ostrov*, ten vládne celému světu.“

Také někteří přední němečtí političtí geografové se dovolávali geopolitiky, aby ospravedlnili *Drang nach Osten* své země; především pak Karl Haushofer, jenž upravil Mackinderovo pojetí podle strategických potřeb Německa. Velmi zvládnutou ozvěnu těchto myšlenek lze postřehnout i v důrazu, který Adolf Hitler kladl na německou potřebu získat *Lebensraum*. Jiní evropští myslitelé první poloviny tohoto století předvíдали posun geopolitického těžiště směrem na východ, přičemž dědicem zanikající nadvlády Evropy se měla stát tichomořská oblast – zejména Amerika a Japonsko. Dokonce už před druhou světovou válkou proto francouzský politický geograf Paul Demangeon spolu s dalšími francouzskými experty na geopolitiku prosazoval větší jednotu mezi evropskými státy, aby se takovémuuto posunu předešlo.

Dnes už není hlavním geopolitickým problémem otázka, jaká zeměpisná část Eurasie je výchozím bodem pro nadvládu nad tímto kontinentem ani zda je převaha na souši důležitější než převaha na moři. Geopolitikové se posunuli od regionálních dimenzí ke globálním, přičemž ovládnutí celého eurasijského kontinentu slouží jako základna pro světové prvenství. Dnes zaujímají první místo na mezinárodní

scéně Spojené státy, které nepatří mezi eurasijské mocnosti – mocensky se opírají o tři okraje eurasijského kontinentu, odkud uplatňují nepřímý vliv na státy eurasijského vnitrozemí. Ale právě zde, na nejdůležitějším hřišti světa, se může v určitém okamžiku objevit silný soupeř Američky. Proto se formulování americké geostrategie zaměřené na dlouhodobé zajištění geopolitických zájmů Spojených států v Eurasii musí odvíjet od klíčových hráčů a náležitého posouzení hrací plochy.

Je tedy nutné učinit dva základní kroky:

1) Rozpoznat geostrategicky dynamické eurasijské státy, které jsou natolik silné, aby mohly způsobit potenciálně významný posun v mezinárodním rozdělení moci, dešifrovat základní vnější cíle politických elit jednotlivých států a pravděpodobné důsledky snahy těchto cílů dosáhnout; dále přesně určit z hlediska geopolitiky kritické eurasijské státy, které svou polohou, existencí či obojím katalyticky ovlivňují buď aktivnější geostrategické hráče, nebo samotné regionální podmínky.

2) Přesně určit americké postupy, jak vyvažovat, kooptovat či kontrolovat (nebo obojí) výše uvedené země, aby Spojené státy zabezpečily a prosadily své životně důležité zájmy, a také stanovit komplexnější geostrategii, jež uvede na globální scénu vzájemné propojení konkrétních amerických politických záměrů.

Stručně řečeno, pro eurasijskou geostrategii Spojených států je nezbytná cílevědomá snaha vést geostrategicky dynamické státy a opatrně zacházet s „geopoliticky katalytickými“ státy v souladu s hlavním zájmem Ameriky, jímž je v krátkodobé perspektivě uchování její jedinečné globální moci a v perspektivě dlouhodobé pak přeměna této moci na postupně se institucionalizující globální spolupráci. Vyjádřeno terminologií, která pochází z temnějšího věku dávných impérií, tři velké imperativy imperiální geostrategie jsou: zabránit tajným dohodám a udržovat vazaly v bezpečnostní závislosti, podrobeným státům poskytnout ochranu a držet je v područí a zabránit barbarům, aby se spojili.

Aktivními geostrategickými hráči jsou ty státy, které mají schopnost a vůli uplatňovat sílu nebo vliv mimo své hranice, aby změnily, v míře, která se dotýká zájmů Ameriky, existující geopolitické poměry. Disponují potenciálem, předpoklady nebo obojím, aby byly z geopolitického hlediska vnímány jako nestálé, těkavé. Z mnoha důvodů – ze snahy o hospodářský růst, národní velkolepost, naplnění ideologických cílů či z náboženského mesianismu – se některé státy snaží dosáhnout regionální převahy nebo postavení světové mocnosti. Pohánějí je složité a hluboce zakořeněné motivace, které nejlépe vystihl Robert Browning slovy: „...člověk se má pokusit i o zdánlivě nedostupné, k čemu by pak bylo nebe.“ Bedlivě zkoumají moc Ameriky, určují, do jaké míry se jejich zájmy překrývají či střetávají s americkými, a formulují své mnohem omezenější cíle v Eurasii, někdy v souladu, jindy v rozporu s americkou politickou linií. Takto motivovaným eurasijským státům musí Amerika věnovat zvláštní pozornost.

Geopolitickými ohnisky jsou ty státy, jejichž význam nezávisí na jejich moci a motivaci, ale spíše na citlivé poloze a na důsledcích, které jejich potenciálně ohrožitelné postavení může mít na chování geostrategických hráčů. O tom, které konkrétní země lze zařadit mezi geopolitická ohniska, nejčastěji rozhoduje právě jejich zeměpisná poloha – v některých případech jim přisuzuje zvláštní úlohu buď proto, že poskytují přístup k důležitým oblastem, nebo odírají své nerostné bohatství významným hráčům. Občas se může z geopolitického ohniska stát ochranný štít pro důležité státy, nebo dokonce oblasti. Někdy platí, že samotná existence geopolitického ohniska velmi silně politicky a kulturně ovlivňuje sousedního aktivního geostrategického hráče. Určení klíčových eurasijských geopolitických ohnisek v období po studené válce a jejich ochrana se tudíž staly rozhodujícím aspektem americké globální geostrategie.

Už od počátku musíme vzít v úvahu, že sice všichni geostrategičtí hráči jsou vesměs významné a mocné země, ovšem ne všechny významné a mocné země se automaticky stávají geostrategickými hráči. Určení geostrategických hráčů je tedy poměrně snadné, bude však nutné zdůvodnit, proč byly některé zjevně význačné státy vynechány z následujícího seznamu.

V současných globálních poměrech lze na nové politické mapě Eurasie určit nejméně pět klíčových geostrategických hráčů a pět geostrategických ohnisek (přitom dvě z nich lze s jistými výhradami považovat i za hráče). Francie, Německo, Rusko, Čína a Indie jsou hlavními a aktivními hráči, zatímco Velkou Británií, Japonsko a Indonésii, byť jde nesporně o velmi důležité země, v daném smyslu za hráče označit nemůžeme. Ukrajina, Ázerbájdžán, Jižní Korea, Turecko a Írán zastávají klíčovou úlohu geopolitických ohnisek, i když jak Turecko, tak Írán jsou do určité míry – v rozsahu svých přece jen omezenějších možností – geostrategicky aktivní. O každém z nich pojednáme podrobněji v dalších kapitolách.

Zde stačí pouze uvést, že na západním okraji Eurasie jsou dynamickými a klíčovými geostrategickými hráči Francie a Německo. Oba státy motivuje představa sjednocené Evropy, přestože se liší v názoru, do jaké míry a jakým způsobem by měla takováto Evropa zůstat spojena s Amerikou. Oba mají ctižádost formovat v Evropě něco nového, a změnit tak status quo. Především Francie má vlastní geostrategické pojetí Evropy, které se v některých podstatných ohledech liší od pojetí Spojených států, a je ochotná angažovat se v taktických manévrech, zaměřených na podněcování Ruska proti Americe a Velké Británii proti Německu, ačkoli se přitom spoléhá na francouzsko-německé spojení, aby vyvážila svou vlastní poměrnou slabost.

Kromě toho jsou Francie i Německo dostatečně silné a průbojné země, aby mohly uplatňovat svůj vliv v rámci širšího regionálního rámce. Francie nejen usiluje o ústřední politickou úlohu ve sjednocující se Evropě, ale považuje se také za jádro seskupení států v oblasti Středozemního moře a severní Afriky, které mají společné zájmy. Německo si čím dál víc uvědomuje své mimořádné postavení nejvýznamnějšího státu v Evropě – ekonomického motoru celé oblasti a nastupujícího vůdce Evropské unie. Cítí, že má za nedávno osvobozenou střední Evropu zvláštní zodpovědnost, určitým způsobem vzdáleně připomínající někdejší představu Německem vedené *Mittleeuropy*. Navíc se Francie i Německo považují za oprávněné zastupovat evropské zájmy při jednáních s Ruskem, a Německo si vzhledem ke své zeměpisné poloze dokonce ponechává, alespoň teoreticky, důležitou výsadu udržovat s Ruskem zvláštní bilaterální vztahy.

Naproti tomu Velká Británie geostrategickým hráčem není. Může vybírat jen z omezeného počtu opravdu významných alternativ, nevystupuje s žádnou ctižádostivou vizí evropské budoucnosti a poměrný úpadek země také omezil její schopnost pokračovat v tradiční úloze – zachovávat v Evropě rovnováhu. Rozporuplný přístup Británie k evropskému sjednocení a slábnoucí „zvláštní vztahy“ se Spojenými státy způsobily, že Spojené království do jisté míry ztratilo svou váhu při tvorbě základních rozhodnutí určujících budoucnost Evropy, Londýn se z evropské hry do jisté míry sám vyřadil.

Sir Roy Denman, bývalý vysoce postavený britský činitel při Evropské komisi, ve svých pamětech vzpomíná, že už v roce 1955 na konferenci v Mesině, která měla za úkol vypracovat plán dalších kroků evropské integrace, oficiální zástupce Británie před shromážděnými potenciálními architekty Evropy kategoricky prohlásil: „Smlouva, o níž diskutujete, nemá žádnou naději, že bude přijata; pokud bude přijata, nemá naději, že bude uvedena do praxe. A pokud bude uvedena do praxe, bude pro Británii zcela nepřijatelná... *au revoir et bonne chance*.“*

I po více než čtyřiceti letech tento výrok v zásadě určuje základní britský postoj k vytvoření skutečně sjednocené Evropy. Nechuť přistoupit k ekonomické a monetární unii, naplánované na leden 1999, odráží neochotu Británie ztotožnit svůj osud s osudem Evropy. Podstata tohoto postoje byla velmi dobře shrnuta začátkem 90. let:

- Británie odmítá politické sjednocení jako cíl.
- Británie podporuje ekonomickou integraci založenou na modelu volného obchodu.
- Británie dává přednost koordinaci zahraniční politiky, bezpečnosti a obrany mimo rámec Evropského společenství.
- Británie zřídka kdy přisuzuje prvořadý význam svému vlivu na Evropské společenství.**

* Roy Denman, *Missed Chances*, Londýn 1996.

** V příspěvku Roberta Skidelskyho „Great Britain and the New Europe“, in: David P. Calleo and Philip H. Gordon (eds.), *From the Atlantic to the Urals*, Arlington, Va., 1992, str. 145.

WB
USA
→

Po pravdě řečeno, Velká Británie je pro Spojené státy pořád důležitá. I nadále uplatňuje určitou míru globálního vlivu prostřednictvím *Commonwealthu*, ale není čínorodou hlavní silou ani ji nemotivuje nějaká ctižádostivá vize. Je nejvýznamnějším stoupencem Ameriky, jejím velmi loajálním spojencem, životně důležitou vojenskou základnou a blízkým partnerem v oblasti zpravodajské činnosti závažného charakteru. Přátelství s ní je nutné posilovat, ale její politika nevyžaduje trvalou pozornost. Británie je geostrategickým hráčem ve výslužbě, odpočívajícím na vavřínech a stojícím dosti stranou velkého evropského dobrodružství, v němž hraje hlavní role Francie a Německo.

→

Ostatní středně velké evropské státy, z nichž většina je členem NATO, Evropské unie, popřípadě obou institucí, se buď podřizují vůdčí roli Ameriky, nebo se tiše staví za Německo či Francii. Jejich politika nemá širší regionální vliv a nejsou v takovém postavení, aby mohly měnit svou základní orientaci. V tomto stadiu nejsou ani geostrategickými hráči, ani geopolitickými ohnisky. Totéž platí i o nejdůležitějších potenciálních středoevropských členech NATO a Evropské unie, zejména o Polsku. Polsko je příliš slabé, aby mohlo být geostrategickým hráčem, a má jedinou možnost: integrovat se do západní Evropy. Navíc konec starého ruského impéria, prohlubující se svazky Polska s atlantickou aliancí a vznikající nová Evropa poskytují Polsku čím dál tím větší a historicky bezprecedenční záruku bezpečnosti, avšak zároveň omezují škálu možností při jeho strategickém rozhodování.

→

Netřeba zdůrazňovat, že jedním z hlavních geostrategických hráčů zůstává Rusko, navzdory své oslabené pozici a pravděpodobně velmi dlouhému období nestability. Už jeho pouhá existence má výrazný vliv na nově nezávislé státy uvnitř rozlehlého eurasijského prostoru bývalého Sovětského svazu. Rusko si stanovilo ctižádostivé geopolitické cíle a vyhláší je stále otevřeněji. Jakmile znovu upevní své postavení, bude mít velký vliv na své západní a východní sousedy. Kromě toho Rusko ještě neucínilo základní geostrategické rozhodnutí, pokud jde o vztah ke Spojeným státům: je to přítel, nebo nepřítel? Může se domnívat, že má v tomto smyslu na eurasijském kontinentu velkou možnost volby. Bude mnoho záležet na dalším vývoji ruské vnitropolitické scény, zejména pak na tom, stane-li se Rusko evropskou demokracií, nebo opět eurasijským impériem. V každém případě prokazatelně zůstává geostrategickým hráčem, byť na eurasijské šachovnici ztratilo některé „figurky“ i klíčová území.

Podobně není nutné sáhodlouze zdůvodňovat, proč je významným hráčem také Čína. Už dnes je důležitou regionální mocností a pravděpodobně bude mít ještě širší aspirace vzhledem ke skutečnosti, že v dějinách zaujímala významné mocenské postavení a považuje čínský stát za střed zeměkoule. Rozhodnutí, k nimž Čína dospěla, začínají už nyní ovlivňovat geopolitické rozdělení moci v Asii, zatímco její rostoucí ekonomická síla ji pravděpodobně dodá jak větší přirozenou moc, tak vyšší ambice. Vznik „Velké Číny“ neponechá stranou otázku Tchaj-wanu – s nevyhnutelnými důsledky pro americké postavení na Dálném východě. Rozpad Sovětského svazu umožnil vznik řady států při západním okraji Číny, k nimž čínští představitelé nemohou zůstat neteční. Aktivnější vystupování Číny na světové scéně bude proto mít nepříznivý vliv na postavení Ruska.

Na východním okraji Eurasie se setkáváme s paradoxem. Japonsko zcela evidentně představuje ve světových vztazích významnou sílu a americko-japonské spojení je často – a správně – označováno za nejdůležitější bilaterální vazbu Spojených států. Jako jedna z vedoucích hospodářských mocností světa Japonsko nepochybně disponuje potenciálem pro uplatňování prvořadě politické moci. Přesto podle toho nejedná, neusiluje o nadvládu v regionu a místo toho operuje pod americkou záštitou. Podobně jako Velká Británie v Evropě, odmítá i Japonsko přílišnou angažovanost v politických záležitostech asijského vnitrozemí. Tato záměrná pasivita je však alespoň částečně dána skutečností, že mnohé asijské národy se i nadále stavějí proti sebemenšímu náznaku zájmu Japonska o dominantní postavení v regionu.

Ale politická zdrženlivost Japonska na druhé straně umožňuje Spojeným státům hrát hlavní roli při zajišťování bezpečnosti na Dálném východě. Proto Japonsko není geostrategickým hráčem, přestože jeho zřejmý potenciál rychle se hráčem stát – zejména kdyby Čína nebo Amerika náhle změnily svou současnou politickou linii – ukládá Spojeným státům zvláštní povinnost pečlivě vztahy s touto zemí posilovat. Amerika nemusí kontrolovat japonskou zahraniční politiku, ale musí velmi opatrně pěstovat japonskou zdrženlivost. Každé závažnější uvolnění americko-japonských politických svazků by mělo přímý dopad na stabilitu celé oblasti.

Důvod, proč neuvádět Indonésii jako dynamického geostrategického hráče, je nasnadě. V jihovýchodní Asii je sice Indonésie nejdůleži-

tější zemi, ale dokonce i v této oblasti omezuje její schopnost dosáhnout podstatnějšího vlivu nedostatečně rozvinuté hospodářství, vleklá vnitropolitická nestabilita, rozptýlenost souostroví a náchyllost k etnickým konfliktům, jitrěným význačnou úlohou, kterou hraje ve finančních záležitostech země čínská menšina. V určitém okamžiku by se Indonésie mohla stát vážnou překážkou čínských snah o proniknutí na jih. Tento fakt si už uvědomila Austrálie - v minulosti měla obavy z indonéského expanzionismu, ale v poslední době se rozhodla pro užší spolupráci s Indonésií v oblasti bezpečnosti. Ale na Indonésii bude možné pohlížet jako na regionálně dominantního hráče až po uplynutí delšího období politické konsolidace a trvalého hospodářského úspěchu.

Naproti tomu Indie spěje k postavení regionální mocnosti a zároveň se považuje za potenciálního významného globálního hráče. Považuje se i za soupeře Číny. Tento názor pravděpodobně vychází z přeceňování vlastních schopností v dlouhodobé perspektivě, ale Indie je nepochybně nejmocnějším jihoasijským státem, svého druhu regionálním hegemonem. Je také napůl tajnou jadernou mocností, již se stala nejen proto, aby zastrašila Pákistán, ale zejména proto, aby se vlastnictvím jaderného arzenálu vyrovnala Číně. Indie má geostrategickou vizi své regionální úlohy jak vůči sousedům, tak v oblasti Indického oceánu. Její snahy však dnes kříží americké zájmy v Eurasii jenom okrajově, proto není Indie jako geostrategický hráč - alespoň ne do té míry jako Rusko nebo Čína - ústředním předmětem geopolitických úvah.

Ukrajina, nový a významný prostor na eurasijské šachovnici, je geopolitickým ohniskem, protože pouhá její existence jako nezávislého státu napomáhá k transformaci Ruska. Bez Ukrajiny přestává být Rusko eurasijským impériem. Rusko se bez Ukrajiny stále ještě může snažit o imperiální status, ale v případě úspěchu by se stalo především asijským imperiálním státem, jenž by byl pravděpodobně zatažen do vyčerpávajících konfliktů s probuzenými státy Střední Asie, které by, za podpory sousedních islámských států na jihu, bránily svou nedávno nabytou nezávislost. Také Čína by se pravděpodobně postavila proti obnovení ruské nadvlády nad Střední Asií vzhledem k silicimu zájmu, jež o mladé samostatné státy v této oblasti projevuje. Pokud však Moskva opět dosáhne kontroly nad Ukrajinou s jejími 52 miliony obyvatel, nerostným bohatstvím a přístupem k Černému moři, zís-

ká tak automaticky prostředky, jak obnovit své postavení mocného imperiálního státu rozkládajícího se v Evropě i v Asii. Ztratí-li Ukrajina nezávislost, důsledky této skutečnosti se okamžitě projeví ve střední Evropě a v geopolitické ohnisko na východní hranici sjednocené Evropy se přemění Polsko.

I přes malou rozlohu a lidnatost má Ázerbájdžán se svými obrovskými zdroji energie v geopolitickém smyslu rozhodující význam. Lze ho přirovnat k zátce v láhvi obsahující bohatství ležící na dně Kaspického moře a v celé Střední Asii. Pokud by se Ázerbájdžán plně podřídil nadvládě Moskvy, nezávislost stredoasijských států by téměř ztratila význam. Jakmile by Ázerbájdžán jednou přišel o svou samostatnost, velmi důležitá ázerbájdžánská ložiska ropy by se patrně dostala pod kontrolu Ruska. Nezávislý Ázerbájdžán propojený se západními trhy ropovody procházejícími mimo území podřízená Rusku se promění v hlavní přístupovou cestu z vyspělých ekonomik postrádajících energetické zdroje ke stredoasijským republikám, na energii bohatým. Podobně jako v případě Ukrajiny je budoucnost Ázerbájdžánu a Střední Asie rozhodující pro určení toho, čím se Rusko může nebo nemůže stát.

Turecko a Írán se snaží zajistit si určitou míru vlivu v oblasti Kaspického moře a Střední Asie, přičemž využívají oslabení ruského vlivu. Z tohoto důvodu je lze považovat za geostrategické hráče. Oba státy však musí čelit vnitřním problémům a jejich možnost ovlivňovat velké regionální posuny v rozdělení moci je omezená. Navíc spolu soupeří, a každý z nich tedy usiluje o potlačení vlivu toho druhého. Například v otázce Ázerbájdžánu, kde Turecko sehrálo důležitou úlohu, zaujal Írán v obavě z nepokojů, které by mohli vyvolat Ázerbájdžánci žijící na jeho území, k Rusku vstřícný postoj.

Turecko a Írán jsou však především důležitými geopolitickými ohnisky. Turecko vystupuje v roli stabilizujícího faktoru pro oblast Černého moře, kontroluje i přístup z Černého do Středozemního moře, je protíváhou Ruska na Kavkaze, stále ještě poskytuje protilátku oslabující účinky islámského fundamentalismu a slouží jako jižní ukotvení NATO. Destabilizace Turecka by pravděpodobně vyvolala další vlnu násilí na jižním Balkáně a zároveň by usnadnila znovunastolení ruské kontroly nad novými nezávislými státy na Kavkaze. Také Írán, i přes dvojakost svého postoje k Ázerbájdžánu, napomáhá upevnění nové politické různorodosti Střední Asie. Ovládá východní pobřeží

Perského zálivu a jeho nezávislost, bez ohledu na jeho současné nepřátelství vůči Spojeným státům, působí jako hráz proti jakémukoli dlouhodobému ohrožení amerických zájmů v oblasti Perského zálivu Ruskem.

Zbývá Jižní Korea, která je geopolitickým ohniskem Dálného východu. Její těsný svazek se Spojenými státy umožňuje Americe zaštitit Japonsko, a tak mu současně zabránit, aniž by Washington musel vyvíjet jakýkoli nátlak prostřednictvím své přítomnosti v Japonsku, aby se stalo nezávislou a výraznou vojenskou mocností. Každá podstatná změna postavení Jižní Koreje, ať už sjednocením, posunem do rozšiřující se sféry vlivu Číny nebo obojím, by nutně zásadním způsobem změnila úlohu Ameriky na Dálném východě, a tím i úlohu Japonska. Navíc rostoucí hospodářská síla činí Jižní Koreu samu o sobě mnohem významnějším „prostorem“, jehož ovládnutí se bude přikládat stále větší cena.

Uvedený seznam geostrategických hráčů a geopolitických ohnisek není neměnný. Čas od času bude nutné některý stát přidat nebo vyřadit. Určité okolnosti by si nepochybně vyžádaly zařazení Tchaj-wanu nebo Thajska či Pákistánu nebo možná i Kazachstánu a Uzbekistánu do kategorie geopolitických ohnisek. Ale za současné situace se to žádného z výše uvedených států netýká. Změny postavení kteréhokoliv z nich by znamenaly závažnou událost a způsobily by i určité přesuny v rozdělení moci, lze však pochybovat, že by důsledky těchto pohybů byly opravdu dalekosáhlé. Jedinou výjimku by mohl představovat Tchaj-wan, budeme-li ho posuzovat odděleně od Číny. Avšak pouze v případě, kdyby se Čína rozhodla získat Tchaj-wan s použitím síly, a to v rozporu s postojem Spojených států, takže by v širším smyslu ohrozila americkou politickou důvěryhodnost na Dálném východě. Byť je pravděpodobnost realizace popsaného scénáře velmi malá, přesto nelze při koncipování politiky Spojených států vůči Číně pouštět tuto eventualitu ze zřetele.

■ ROZHODUJÍCÍ MOŽNOSTI VOLBY A POTENCIÁLNÍ PROBLÉMY

Určení ústředních hráčů a klíčových ohnisek pomáhá definovat dilemata americké velké politiky a předjímat potenciální závažné problémy na obrovském eurasijském kontinentu. Předtím než se jimi bude-

me podrobněji zabývat v následujících kapitolách, můžeme je shrnout do pěti okruhů otázek:

- Jaké podobě Evropy by měly Spojené státy dávat přednost, a tedy ji prosazovat?
- Jaké Rusko je v americkém zájmu, co a jak mohou Spojené státy v této záležitosti vykonat?
- Jaké jsou předpoklady vzniku nového „Balkánu“ ve Střední Asii a jak mohou Spojené státy snížit na minimum z toho vyplývající rizika?
- Jakou vhodnou, pozitivní úlohu by měla sehrát na Dálném východě Čína a jaké důsledky by z toho vplynuly nejen pro Spojené státy, ale i pro Japonsko?
- Jaké případné nové koalice v Eurasii lze v budoucnosti očekávat, které z nich mohou nejvíce ohrozit zájmy Spojených států a jakým způsobem jim lze zabránit?

Spojené státy vždy deklarovaly svou věrnost myšlence sjednocené Evropy a už od dob prezidenta Kennedyho se často dovolávaly „rovnoprávního partnerství“. Washington důsledně vyjadřoval své přání, aby jednoho dne z Evropy vznikla dostatečně silná jediná entita, která by mohla s Amerikou sdílet jak zodpovědnost, tak břemeno globálního vůdcovství.

Taková je běžná rétorika na dané téma. Ale v praxi se Spojené státy chovají méně přesvědčivě a důsledně. Přeje si Washington skutečně takovou Evropu, jež by pro něj znamenala opravdového partnera ve světových záležitostech, anebo dává přednost nerovnému partnerství? Jsou například Spojené státy připraveny podělit se s Evropou o vedoucí úlohu na Blízkém východě, v regionu nejen ležícímu zeměpisně mnohem blíže Evropě než Americe, v němž však kromě toho mají některé evropské státy své dlouhodobé zájmy? V této souvislosti se neustále vrací otázka Izraele. To, že Evropa zaujímá jiné postoje k Íránu a Iráku, Spojené státy nechápou jako problém mezi dvěma rovnoprávnými partnery, ale jako věc porušení subordinace.

Dvojznačnost provázející míru podpory Spojených států evropské jednotě se promítá také do diskuse, jaká má být konkrétní podoba této evropské jednoty, zejména pak do otázky, která země, pokud vůbec nějaká, by měla sjednocenou Evropu vést. Washington neodrazoval Londýn, když kladl překážky evropské integraci, ačkoli dával rovněž jasně najevo, že pokud jde o vedení Evropy, upřednostňuje Německo před Francií. Ve světle tradičních zvrátů francouzské politiky je to pochopitelné, tato preference však měla i jiné důsledky: příležitostný francouzsko-britský postup proti Německu, právě tak jako občasné flirtování Francie s Moskvou se záměrem vyvážit americko-německou koalici.

Vznik skutečně jednotné Evropy – zejména dojde-li k němu s konstruktivní americkou pomocí – nastolí požadavek podstatných změn ve strukturách a procedurálních postupech NATO, nejdůležitějším svazku mezi Amerikou a Evropou. NATO nejen představuje hlavní mechanismus pro uplatňování amerického vlivu na evropské záležitosti, ale je také základnou pro politicky rozhodující americkou vojenskou přítomnost v západní Evropě. Avšak sjednocená Evropa bude od této aliance vyžadovat, aby se přizpůsobila nové situaci: totiž existenci spojení založeného na dvou víceméně rovnoprávných partnerech namísto spojení, jehož se, vyjádřeno tradiční terminologií, účastní hegemon a jeho vazalové. Tento problém až dosud zůstal jaksi na okraji, i přes skromné pokusy podniknuté v roce 1996 posílit uvnitř NATO úlohu Západoevropské unie (WEU), vojenské koalice západoevropských států. Vážně míněné rozhodnutí ve prospěch sjednocené Evropy si tak vynutí dalekosáhlou reorganizaci NATO a nevyhnutelně omezí vedoucí roli Spojených států v alianci.

Stručně řečeno, dlouhodobá americká geostrategie pro Evropu se bude muset zaměřit přímo na záležitosti evropské jednoty a skutečného partnerství s Evropou. Amerika, o níž by platilo, že si upřímně přeje jednotnou, a tedy i nezávislejší Evropu, bude muset využít svého vlivu na ty evropské mocnosti, které se vážně angažují v politické a ekonomické integraci Evropy. A tato strategie si rovněž nezbytně vyžádá, aby Spojené státy obětovaly poslední pozůstatky kdysi posvátných zvláštních vztahů s Velkou Británií.

Politika podporující sjednocení Evropy se bude muset také zaměřit – i když společně s Evropou – na vysoce citlivou otázku geografického rozsahu Evropy. Jak daleko směrem na východ se má Evropská unie

rozšířit? A mají být východní hranice Evropské unie shodné s přední linií NATO na východě? Byť na první část otázky musí přinést odpověď spíše sami Evropané, bezprostředně tím ovlivní i rozhodování atlantické aliance. Druhá část se však týká i Spojených států a ty mají v NATO hlavní slovo. Vzhledem k silicímu přesvědčení, že je přijetí středoevropských zemí jak do Evropské unie, tak do NATO žádoucí, jde prakticky o budoucí postavení baltských republik a možná také Ukrajiny.

Evropské dilema, o němž jsme tu hovořili, se podstatně překrývá s dalším dilematem, jehož předmětem je Rusko. Není těžké vypořádat se s problémem ruské budoucnosti výrokem, že dáváme přednost demokratickému Rusku těsně spojenému s Evropou. Demokratické Rusko by nejspíše projevovalo sympatie k hodnotám sdíleným Amerikou a Evropou a také by se s mnohem větší pravděpodobností mohlo stát mladším partnerem při formování stabilnější a lépe spolupracující Eurasie. Ale ruskou ctižádost nemusí dosažení uznání a vážnosti jako demokratického státu uspokojit. Ve zdech instituce řídicí ruskou zahraniční politikou (s osazenstvem tvořeným z velké části bývalými sovětskými vládními úředníky) stále ještě přežívá hluboce zakořeněná touha hrát v Eurasii zvláštní úlohu, která by měla za následek podřízení nezávislých postsovětských států Moskvě.

V této souvislosti musíme uvést, že podle některých vlivných činitelů určujících ruskou politiku se za přátelským postojem Západu skrývá úmysl upřít Rusku jeho oprávněný nárok na globální status. Dva ruští geopolitičtí analytici to vyjádřili takto: „Spojené státy a země NATO se sice snaží šetřit hrdost Ruska, pokud to jen lze, nicméně pevně a důsledně boří geopolitické základy, které mohly, alespoň teoreticky, poskytnout Rusku naději, že získá postavení druhé velmoci ve světové politice, jež patřovalo Sovětskému svazu.“ Amerika je navíc vnímána jako země, která sleduje politiku, v níž „Západ prosazuje nové uspořádání evropského prostoru, jehož se má v zásadě dosáhnout podporou nových, poměrně malých a slabých národních států v této části světa prostřednictvím více nebo méně těsných přátelských vztahů s NATO, Evropským společenstvím apod.“*

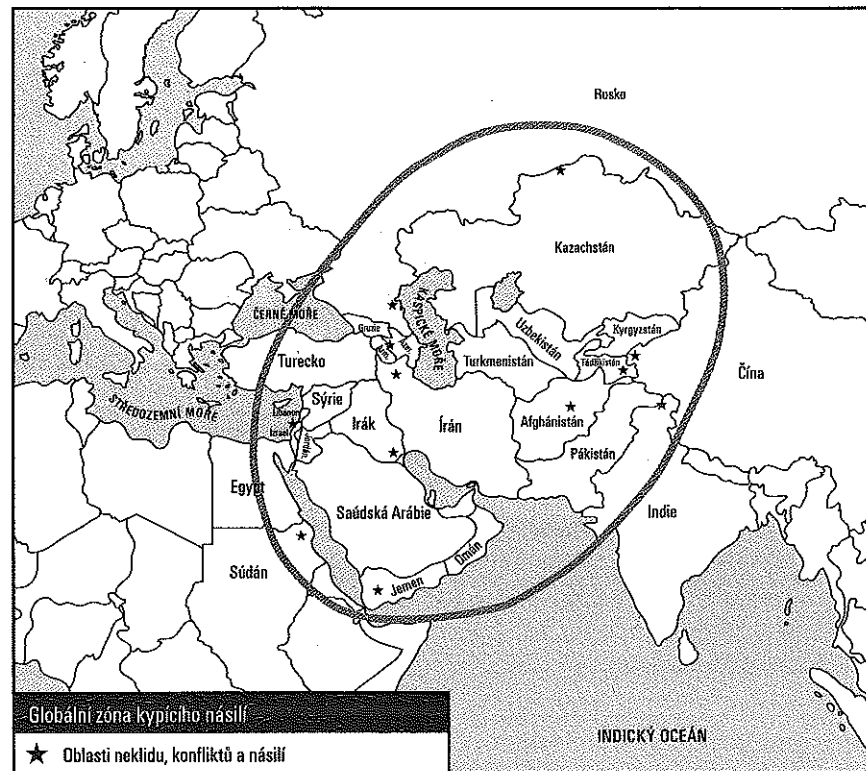
* A. Bogaturov a V. Kremenjuk (oba jsou vědečtí pracovníci v Institutu pro Spojené státy a Kanadu), „Současné vztahy mezi Ruskem a Spojenými státy a jejich vyhlídky“, *Nězavisimaja gazeta* 28. června 1996.

Výše uvedené citáty dobře vystihují – nehledě na určitou tendenci – dilema, před kterým stojí Spojené státy. Do jaké míry je žádoucí Rusku ekonomicky pomáhat – což je nevyhnutelně posílí politicky a vojensky – a do jaké míry je žádoucí zároveň podporovat i nové samostatné státy při obraně a upevňování jejich nezávislosti? Může Rusko mít silné mocenské postavení a být zároveň demokratické? Stane-li se znovu velmocí, nebude se snažit o nastolení imperiální nadvlády? Může vůbec být impériem a demokracií současně?

Americká politika vůči nesmírně důležitým geopolitickým ohniskům, Ukrajině a Ázerbájdžánu, nemůže tento problém obejít, a stojí tedy před obtížným dilematem týkajícím se taktické rovnováhy a strategického záměru. Vnitřní zotavení Ruska je základní podmínkou jeho demokratizace i případné evropeizace. Ale jakákoli obnova jeho imperiálního potenciálu by byla v protikladu k oběma výše uvedeným záměrům. Kromě toho mohou mimo rámec těchto problémů vyvstat rozpory mezi Amerikou a některými evropskými státy, a to zejména při procesu rozšiřování Evropské unie a NATO. Mělo by Rusko být považováno za eventuálního kandidáta na členství? A co se v tom případě stane s Ukrajinou? Pokud by tyto instituce odepřely Rusku vstup, cena by mohla být vysoká, protože v očích Rusů by se tak naplnily jejich předpovědi, na druhé straně by však mohlo mít velmi destabilizující účinky i rozpuštění Evropské unie nebo NATO.

Další velká neznámá se rýsuje v rozsáhlém a geopoliticky proměnlivém prostoru Střední Asie, kde nejistota ještě stupňuje potenciální zranitelnost turecko-iránských ohnisek. V oblasti, která je vyznačena na následující mapě (str. 59) – od Krymu v Černém moři přímo na východ podél nových jižních hranic Ruska až k čínské provincii Sinfiang, odtud dál k Indickému oceánu, pak na západ k Rudému moři a posléze na sever k východnímu konci Středozemního moře a zpět na Krym – žije přibližně 400 milionů lidí ve zhruba 25 státech, které jsou téměř všechny jak etnicky, tak nábožensky heterogenní a prakticky žádný z nich není politicky stabilní. Některé z těchto států mohou postupně získat jaderné zbraně.

Je pravděpodobné, že se tato obrovská oblast, rozrušená vlnami nenávisti a obklopená navzájem soupeřícími silnými sousedy, stane jedním velkým bitevním polem, na němž se povedou války mezi národními státy, především však vleklé a krvavé etnické a náboženské konflikty. Regionální rozsah možných konfliktů do značné míry ovlivní

Indie: buď zachová zdrženlivost, nebo využije příležitosti a pokusí se vnutit svou vůli Pákistánu. Vnitřní napětí v Turecku a Íránu pravděpodobně nejen zesílí, ale i podstatně omezí stabilizující úlohu, kterou jsou obě země schopny hrát uvnitř tohoto výbušného regionu. Naznačený vývoj by pak velmi znesnadnil včlenění nových států Střední Asie do mezinárodního společenství a přitom by také nepříznivě ovlivnil Amerikou garantovanou bezpečnost v oblasti Perského zálivu. V každém případě zde Amerika i mezinárodní společenství budou zřejmě muset čelit problémům, které zastíní současnou krizi v bývalé Jugoslávii.

Součástí problémů v této nestabilní oblasti může být ohrožení americké převahy islámským fundamentalismem. Ten by mohl zneužít nepřátelského postoje islámského náboženství k americkému způsobu života a těžit z arabsko-izraelského konfliktu, aby podkopal některé

prozápadni vlády na Blízkém východě a nakonec ohrozil americké zájmy v této oblasti, zejména v Perském zálivu. Ale bez politické soudržnosti a bez existence jednoho skutečně silného islámského státu bude hrozba, kterou islámský fundamentalismus znamená, postrádat geopolitické těžiště, a proto jeho násilné projevy patrně nebudou vedeny jednotně.

Čína, z níž vyrostla opravdová mocnost, představuje geostrategický problém prvořadého významu. Jeho nejpříjemnějším vyústěním by byla kooptace Číny spějící k demokratizaci a volnému trhu do širšího rámce asijské regionální spolupráce. Představme si však, že Čína demokratizaci zavrhne, ale bude i nadále slílit jako hospodářská a vojenská mocnost. Možná že navzdory přáním a odhadům sousedních zemí dochází k formování Velké Číny a veškeré snahy tomu zabránit by mohly snadno skončit ostrým konfliktem s Pekingem. Nejspíš by vnesly napětí do americko-japonských vztahů - není totiž vůbec jisté, že by Japonsko hodlalo Ameriku při uplatňování mocenské politiky vůči Číně následovat -, a tedy i zcela zásadně ovlivnit, jak Tokio vymezí regionální úlohu Japonska, přičemž jako důsledek nelze vyloučit ani ukončení americké přítomnosti na Dálném východě.

Uspořádání vztahů s Čínou si však rovněž vyžádá svou daň. Přijmout Čínu jako regionální mocnost neznámá jen vydat příslušně prohlášení. Jakékoli výsadní postavení v oblasti musí spočívat na pevném základě. Vyjádřeno bez obalu: Amerika by měla být připravena akceptovat určitou sféru čínského vlivu jako součást politiky úspěšného kooptování Číny do světových záležitostí, otázka však je, jak velká tato sféra bude a kam až zasáhne. Které oblasti - dnes mimo dosah čínského politického vlivu - bude třeba postoupit znovu se vynořující Říši nebes?

V této souvislosti je zachování americké přítomnosti v Jižní Koreji mimořádně důležité. Bez ní si lze jen velmi obtížně představit další fungování americko-japonského obranného mechanismu v nynější podobě, neboť Japonsko by se muselo stát vojensky mnohem soběstačnější. Avšak jakýkoli pohyb směrem ke sjednocení Koreje pravděpodobně naruší základy další americké vojenské přítomnosti v Jižní Koreji. Sjednocená Korea by se mohla zřítit americké vojenské ochrany, což by zřejmě byla skutečná cena, kterou bude Čína požadovat za to, že svým rozhodujícím vlivem podpoří sjednocení poloostrova. Stručně řečeno, způsob, jakým si Spojené státy povedou ve svých vztá-

zích s Čínou, bude mít nevyhnutelně přímý dopad na stabilitu triangulárních bezpečnostních vztahů mezi Amerikou, Japonskem a Koreou.

Nakonec je třeba stručně se zmínit i o možných budoucích politických aliančních svazcích, které podrobněji rozebereme v příslušných kapitolách. V minulosti mezinárodní vztahy ovládalo především soupeření jednotlivých států o regionální nadvládu. Z toho vyplývá, že Washington může být postaven před rozhodování, jak se vyrovnat s regionálními koalicemi, jež se budou snažit vytlačit Ameriku z Eurasie, a ohrozí tak její postavení globální velmoci. Zda však koalice ohrožující americké prvenství vzniknou či nevzniknou, bude ve skutečnosti do značné míry záviset na tom, jak účinně Spojené státy zareagují na hlavní dilemata v této oblasti.

Za potenciálně nejnebezpečnější scénář lze označit velkou koalici Číny, Ruska a možná Íránu, „antihegemonickou“ koalici sjednocenou nikoli na základě ideologie, ale na základě společného pocitu křivdy. Mohla by připomínat nebezpečí, které kdysi představoval sovětsko-čínský blok, třebaže tentokrát by vedoucí silou byla patrně Čína a Rusko jejím soupeřem. Aby tuto nepravděpodobnou eventualitu odvrátily, musely by Spojené státy projevit své geostrategické schopnosti současně v západních, východních a jižních okrajových oblastech Eurasie.

V zeměpisném smyslu omezenější, ale potenciálně mnohem nebezpečnější by byla čínsko-japonská osa, která by mohla vzniknout následkem zhroucení amerického postavení na Dálném východě a převratné změny v japonském pohledu na uspořádání světa. Tato osa by spojovala sílu dvou mimořádně produktivních národů a zřejmě by využila určité formy „asianismu“ jako jednotící protiamerické doktríny. Nezdá se však reálné, že by Čína a Japonsko vzhledem k jejich nedávné historické zkušenosti vytvořily v dohledné budoucnosti alianci; prozíravé americké politice na Dálném východě by se navíc jistě podařilo popsané nebezpečí eliminovat.

Velmi málo pravděpodobná, ale nikoli vyloučená je také eventualita velkého přeskupení v Evropě, jehož součástí by byl buď německo-ruský tajný pakt nebo francouzsko-ruská dohoda. Obě varianty mají známé historické precedenty, a pokud by se sjednocování Evropy zastavilo na mrtvém bodě a vztahy mezi Evropou a Amerikou podstatně zhoršily, mohla by nastat kterákoli z nich. Lze si představit, že dru-

hý případ by vedl k evropsko-ruské spolupráci s cílem vytlačit Ameriku z evropského kontinentu. V současnosti se však všechny tyto varianty zdají nevěrohodné. Chybějí zde totiž nutné předpoklady: nejen špatná americká politika v Evropě, ale také podstatně jiná orientace klíčových evropských států.

Budoucnost může přinést nejrůznější překvapení, za rozumný závěr však lze považovat konstatování, že americký primát na eurasijském kontinentu postihnou vážné turbulence a přinejmenším sporadické projevy násilí. Mohou jej ohrozit noví vyzývatelé, buď regionální uchazeči o toto postavení, nebo konstelace, které by se teprve vytvořily. V současnosti dominující americký globální systém, kde „byla hrozba války smetena pod stůl“, může zapustit kořeny pouze v těch částech světa, v nichž americká převaha, vedená dlouhodobou geostrategií, spočívá na kompatibilních a sourodých sociálně-politických systémech, vzájemně propojených multilaterálním rámcem, v němž zaujímá první místo Amerika.

DEMOKRATICKÉ PŘEDMOSTÍ

Evropa je přirozeným spojencem Ameriky. Vyznává stejné hodnoty, má v zásadě stejný vztah k náboženským tradicím, provádí stejnou demokratickou politiku a je původní domovinou převážné většiny Američanů. Evropa rovněž svým průkopnickým činem integrace národních států do společného nadnárodního ekonomického a posléze politického celku vytyčuje cestu formám rozsáhlejších postnacionálních organizací, které přesahují omezený pohled a zhoubné vášně éry nacionalismu. Už nyní je z multilaterálního hlediska nejorganizovanějším územím na světě (viz tabulka na str. 64). Pokud se podaří i sjednocení politické, vytvoří se jednotná entita čítající na 400 milionů lidí žijících pod demokratickou střechou, s životním standardem srovnatelným se Spojenými státy americkými. Z takové Evropy by se s velkou pravděpodobností mohla stát světová velmoc.

Evropa také slouží jako odrazový můstek k postupné expanzi demokracie hlouběji do Eurasie – její evropská expanze na východ by upevnila vítězství demokracie z 90. let. V politické i ekonomické rovině by pak Evropa odpovídala základní civilizační oblasti – tzv. „svatopetrské Evropě“ –, vymezené jejím starým společným náboženským dědictvím, vycházejícím z tradic západního křesťanství. Taková Evropa